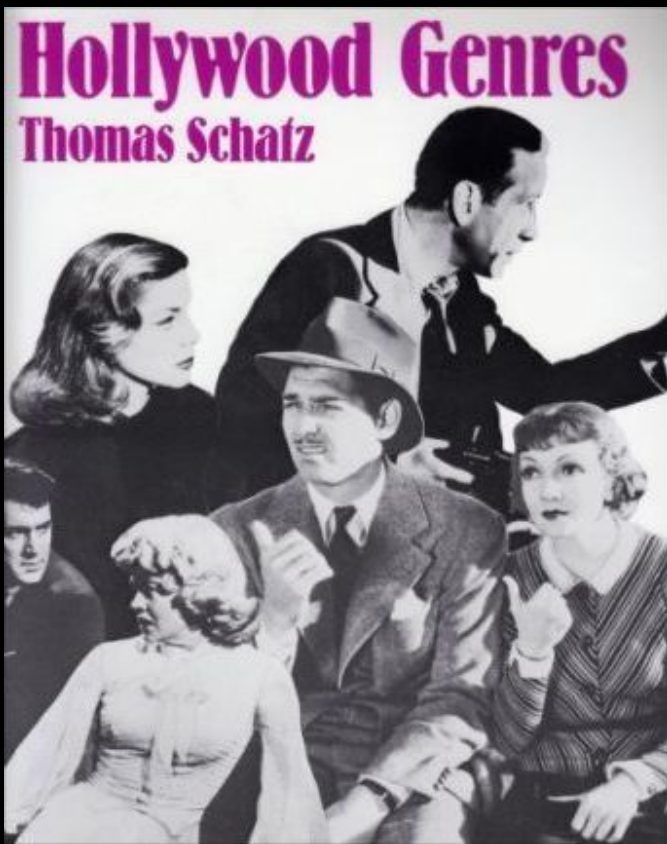

מדע בדיוני

שיעור קולנוע | מיקה שפר | מוזות
מבוסס על מאמר מאת טל אלוני

התיאוריה של הז'אנרים ע"פ תומס שץ

חוקר הקולנוע תומאס שץ מסביר כי ז'אנר נוצר מפני שמתעורר קונפליקט מרכזי בחברה וצריך לתת לו מוצא וביטוי קולנועי. כל עוד הקונפליקט רלוונטי לחברה - הז'אנר ימשיך להתקיים.

(למשל בז'אנר המערבון: קונפליקט בין היחיד לחברה, בין התרבותי לפראי)

ז'אנר המדע הבדיוני, אמנם השתנה רבות מאז ימיו הראשונים של הקולנוע אבל עד היום מעמדו דומיננטי ויציב. הסיבה לכך היא שהקונפליקט המרכזי בז'אנר זה לא איבד מהרלוונטיות שלו.

תיאוריית הז'אנרים ע"פ תומס שץ

הקונפליקט בז'אנר המדע הבדיוני הוא
בין האדם לטכנולוגיה.

החרדה היא כי הטכנולוגיה תביא יום אחד
לסופה של האנושות.

פחד זה מלווה אותנו כבר למעלה מ-100
שנה והוא כנראה ימשיך להיות לצידנו
לעוד זמן רב.

על פי שץ כל ז'אנר עובר 4 שלבי התפתחות

1. **השלב הפורמטיבי** (של ההתהוות/התגבשות) - דוגמאות ראשונות לסרטי הז'אנר מתחילות להופיע, ומתחילות להתגבש המוסכמות של הז'אנר.
2. **השלב הקלאסי** - מוסכמות הז'אנר מתקבעות, נוצרים סרטים איקוניים, שניתן כמעט להגדיר את הז'אנר לפיהם.
3. **השלב החתרני/מודרניסטי** - אחרי שהקונפליקט מאבד מהרלוונטיות שלו, או כשהנוסחה הקלאסית של הז'אנר נעשית שחוקה, יוצרים מתחילים לשחק בחוקי הז'אנר, להפוך אותם ולשבור אותם.
4. **השלב הפארודי/פוסטמודרניסטי** - כאן היוצרים שוברים את כל החוקים, חותרים תחת הז'אנר, לועגים לו ומפרקים אותו לחתיכות.

1. השלב הפורמטיבי

מסע אל הירח | ג'ורג' מלייס | 1903

נהוג לראותו כסרט המדע הבדיוני הראשון.

- הסממנים הראשונים של הז'אנר: טכנולוגיה, מסעות אל החלל, וכמובן הערבוב בין המדע לבין הבדיון שנתנו לז'אנר את שמו.
- העלילה מוצגת כאן בנימה הומוריסטית ומחוייכת, אבל החרדה מן הלא נודע ומן החוליים והאיומים שהטכנולוגיה עלולה להביא עלינו נמצאת כבר כאן.

1. השלב הפורמטיבי

מסע אל הירח | ג'ורג' מלייס | 1903

החרדה מפני הטכנולוגיה - קיימת חלקית.

הביטוי המובהק ביותר לחרדה מן הטכנולוגיה בא לידי ביטוי בסוף הסרט, כאשר אחד מאנשי הירח האלימים והמסוכנים נאחז בזנבו של קליע התותח של המדענים, החוזר אל כדור הארץ. משמעות הדבר היא שהמדענים מחזירים איתם אל הארץ את הסכנה בה נתקלו על הירח, והנמשל הוא – הטכנולוגיה עלולה להיות מסוכנת, ועדיף לעשות בה שימוש שמרני ולא חוצה גבולות.

2. השלב הקלאסי

הסרט נחשב לפסגת המדע הבדיוני האילם.

מטרופוליס | פריץ לאנג | 1927

העלילה: בעיר הדיסטופית והעתידנית 'מטרופוליס' חיים שני מעמדות מעל ומתחת לפני האדמה. בעיר התחתונה חיים פועלים בתת תנאים ובזיהום ומשרתים את מכוונות הענק, בעוד האליטה חיה בעיר העליונה. בנו של ראש העיר מתאהב במנהיגת פועלים, וכדי לפגוע בו יוצר אביו בעזרת מדען מטורף רובוטית שהיא העתק מדויק של אותה מנהיגה. הבן מגלה את התרמית והמבנה החברתי נשבר.

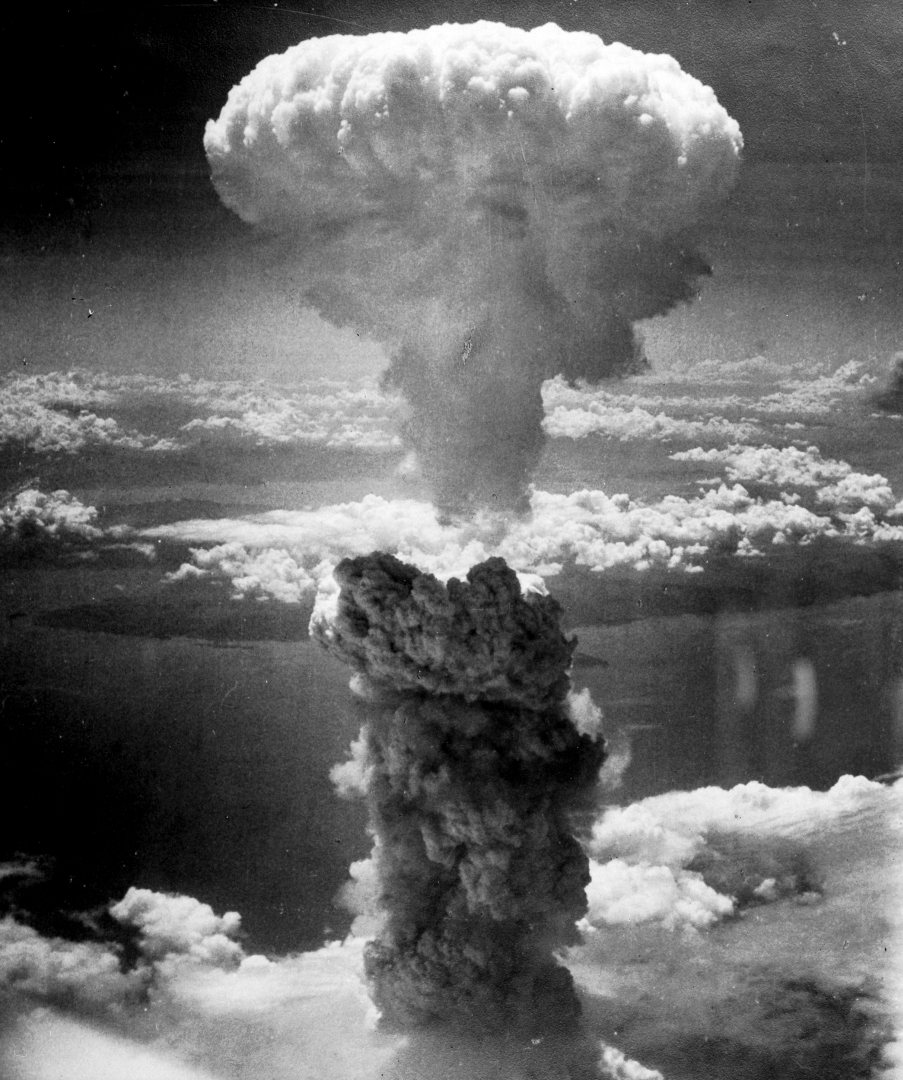
2. השלב הקלאסי

מטרופוליס | פריץ לאנג | 1927

הסרט היווה השראה עצומה לכל סרט שבא אחריו:

- התפאורות העצומות
- העלילה שהיא אלגוריה חברתית במסווה של סיפור על עולם רחוק ולא מוכר
- האפקטים המיוחדים המרשימים
- השימוש באמצעים טכנולוגיים כחלק מהעלילה.
- אדריכלות ייחודית לעולם הסרט: עולם הפועלים מוצג כעולם טכנולוגי קר – מבנים עצומים, זוויות חדות.

6.8.1945- הטילה ארה"ב את פצצת האטום
הראשונה על העיר היפנית הירושימה.
בין 90,000 - 140,000 בני אדם מתו במקום.

נפתח העידן הגרעיני - עידן בו למדינות יש את
הכוח להשמיד את האנושות כולה.

החרדה מפני השמדת האנושות מתגברת והדבר
בא לידי ביטוי בהפקת עשרות סרטי מדע בדיוני
בשנים שלאחר מלחמת העולם השנייה.

3. השלב החתרני / מודרניסטי

מלחמת הכוכבים | ג'ורג' לוקאס | 1981

דמותו של דראת' ויידר, הנראה כשילוב מאיים של אדם ומכונה. מתגלה בפרק השני של מלחמת הכוכבים כאביו של לוק, הגיבור.

הטכנולוגיה היא כבר לא לגמרי האויב, אבל היא גם לא ממש אלמנט טוב ומיטיב: השאלה היא לא מה הטכנולוגיה יכולה לעשות, אלא מי מחזיק בה. כאשר היא נמצאת בידיהם של המורדים הטובים, ובעיקר בידיו של אביר הג'דיי הטוב לוק, היא יכולה להביא לנצחון ולשלווה. לעומת זאת, כאשר מי שאוחז בה הוא האימפריה הרעה, היא הופכת מסוכנת והרסנית.

3. השלב החתרני / מודרניסטי

מלחמת הכוכבים | ג'ורג' לוקאס | 1981

העובדה כי ויידר הוא למעשה אביו של לוק, מבהירה שהקשר בין כוחות האור והחושך הוא הדוק מכפי שניתן היה לחשוב, וכי היכולת להיטיב ולהרוס טמונה בכל אחד מאיתנו.

זוהי תפיסה מודרנית. כבר אין טובים ורעים מוחלטים. יש משהו מורכב יותר. כוחות הטוב והרע יכולים להיות פנימיים, בתוכנו.

4. השלב הפארודי

שגעון בחלל | מל ברוקס | 1986

מיקס מטורף של סצנות הלועגות לאינספור סרטי מדע בדיוני, כולל "מלחמת הכוכבים", "הנוסע השמיני", "כוכב הקופים" ועוד.

בעוד שויידר מבטא את החרדה מפני הטכנולוגיה בגופו – הוא ערבוב בין מכונה לאדם, דארק הלמט הוא נמוך, חלוש וכמעט ואינו מסוגל להשתמש בכוחות שלכאורה עומדים לרשותו.

היוצרים לועגים לז'אנר ומפרקים אותו מחשיבותו.

לסיכום: 4 שלבים בהתפתחות ז'אנרים בקולנוע:

1. התקופה הפרימיטיבית

תקופה בה מתגלים ניצני הז'אנר הראשוניים והוא עדיין לא מגובש.

2. השלב הקלאסי

הז'אנר מגדיר את עצמו בתקופה זאת, ומייצר את מוסכמות הז'אנר. נוצרים סרטים המוכרים עם הז'אנר. שלב זה החל בשנות ה-30-40.

3. השלב המודרני / החתרני

אחרי שהנוסחה הקלאסית של הז'אנר נעשית שחוקה ומוכרת, יוצרים מתחילים לשחק בחוקי הז'אנר, להפוך אותם ולשבור אותם ובך לחדש לצופה.

4. שלב פארודי / פוסט מודרני/ מודע לעצמו

כאן היוצרים שוברים את כל החוקים, חותרים תחת הז'אנר, לועגים לו ומפרקים אותו לחתיכות. היוצר והצופה בשלב זה מכירים את כל מרכיביו של הז'אנר ולכן הסרט מודע לעצמו ומתכתב עם סרטי הז'אנר שנעשו בעבר, זאת מתוך ניסיון להגדיר את עצמו מחדש דרך פירוק הז'אנר ושימוש בידע שכבר רכש הצופה על הז'אנר.

אז איפה הייתם ממקמים את מטריקס?

באיזה שלב

לסיכום: מאפייני ז'אנר המדע הבדיוני

- עלילה שבה לטכנולוגיה מתקדמת יש תפקיד מרכזי.
- המון אפקטים מיוחדים על מנת להציג טכנולוגיה עתידנית מתקדמת
- נושאים האופייניים לסרטים אלו כוללים בין השאר: מסעות בחלל, מפגשים עם חייזרים, רובוטים, אנדרואידים ובינה מלאכותית, מסע בזמן, הנדסה גנטית, סרטי אסונות ואפוקליפסה, סרטי גיבורי-על וסרטי קומיקס.
- צריך להיות הבדל מהותי בין העולם של הסרט לעולם שלנו (בין אם ההבדל הזה הוא שהסרט מתרחש בעתיד, ובין אם זה ההבדל הקטן יחסית של קיומה של חברה שמוחקת אנשים מהזיכרון שלך), וההבדל הזה צריך להיות כזה שניתן לפחות להסביר אותו באופן שהוא לפחות פסבדו מדעי. באופן מאוד כללי פריט החובה שצריך להיות בז'אנר זה איזשהו שינוי מהמציאות המוכרת לנו.

סרטי סייברפאנק, המתרחשים בעתיד דיסטופי הקרוב יחסית לזמננו, שבו הטכנולוגיה מתקדמת והחברה מנוכרת ונשלטת על ידי תאגידי ענק מושחתים. הגיבור בספרי וסרטי סייברפאנק תמיד יהיה אנטי-גיבור שנאלץ להילחם נגד המערכת או הממסד

רוב סרטי המדע הבדיוני או האימה הטובים באמת מתהדרים באלגוריות חברתיות, פילוסופיות אקזיסטנציאליסטיות, מיתולוגיות וכו', ומטריקס הוא אחד מהם